

BİTKİLERİN SİSTEMATİK VE NOMENKLATÜRÜ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER : III.

**«TAKSON» TERİMİ VE TÜRKÇE BOTANİK
NOMENKLATÜRÜNDE TAKSONLAR**

NOTES ON PLANT TAXONOMY AND NOMENCLATURE : III.

**THE TERM «TAXON» AND THE TAXA IN THE
TURKISH BOTANICAL NOMENCLATURE**

Prof. Dr. Hüsnü DEMİRİZ

İstanbul Üniversitesi, Botanik ve Genetik Kürsüsü

İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla bitki sistematikçileri arasında kopan ilişkileri yeniden kurmak ve sistematik botanik alanında milletlerarası işbirliğinin anahatlarını görüşmek üzere, 14 - 19 Haziran 1948 tarihleri arasında Hollanda'nın Utrecht şehrinde bir toplantı düzenlenmişti (Lanjouw 1950, Lam 1957, Demiriz 1962). Kısaca «Utrecht Simpozyumu» adı ile tanınan bu toplantıya 19 delege katılmıştır.

Utrecht Simpozyumunda ele alınan önemli konulardan biri, Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Kurallarında yapılması düşünülen değişiklikler olmuştur. Kuralların 8. Maddesi görüşülürken, Leiden Herbaryumu Direktörü Dr. H. J. Lam «taksonomik grup» deyimini üzerinde durmuş ve bu husustaki düşüncelerini açıklamıştır.

Nomenklatür Kurallarınının 1947 de yayımlanan metninde 8. Madde aynen şöyle idi (Camp, Rickett ve Weatherby 1947 : 5) :

Madde 8. Nomenklatür (1) taksonomik grupların kademesini belirten **terimler** ; (2) münferit gruplara uygulanan **adlar** ile meşgul olur.

Lam, bu maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini teklif ediyordu :

«Nomenklatür (1) taksonomik grupların, ünitelerin, kategorilerin kademesini belirten **terimler** ; herhangi kademedeki taksonomik gruplar Kurallarda genel olarak takson (taxon ; çoğulu : taxa) adını alır; (2) münferit taksonlara uygulanan **adlar** ile meşgul olur».

Lam'ın teklifi Simpozyuma katılan delegeler tarafından oybirliği ile kabul olunmuş ve 1950 de Stockholmda yapılan 7. Milletlerarası Botanik Kongresinde «**taxon**» (takson) terimi Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Koduna, «Herhangi kategoriden taksonomik gruplar, Kodda **takson** adını alır» şeklinde girmiştir (Lanjouw 1951 : 7, Code 1952 : Madde 8).

Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Kodu'nun 1966 da yayımlanan son baskısında da «takson» terimi gene aynı şekilde tanımlanmaktadır (Code 1966 : 17, 78 ve 142) :

Madde 1. Herhangi kademedeki taksonomik gruplar, Kodda **takson** adını alır (tekil : **taxon** ; çoğul : **taxa**).

«Takson» terimi diğer taraftan Londra (1958) ve Washington (1963) da toplanan 15 ve 16. Milletlerarası Zooloji Kongrelerinden sonra yayımlanan Milletlerarası Zooloji Nomenklatürü Kodu'nda da yer almıştır (Code 1964 : 4-5) :

Madde 1. Zooloji nomenklatürü, tabiatta halen mevcut veya ortadan kalkmış hayvanların taksonomik ünitelerine veya taksonlara (tekil : **taxon** ; çoğul : **taxa**) uygulanan bilimsel adlar sistemidir.

Gene aynı kodun sonundaki Sözlük kısmında ise takson «familya, cins ve tür gibi herhangi taksonomik ünite» olarak tanımlanmaktadır (Code 1964 : 153 ve 164).

Stockholm Kongresindenberi geçen 20 yıl boyunca **takson** terimi bitki sistematikçileri tarafından benimsenmiş ve herhangi bir sistematik grup karşılığı olarak botanik yayınlarda kullanılmaya başlamıştır. Lawrence (1951 : 53, 201 ve 772), bu terimi uygulamada öncülük edenlerin başında gelmektedir. Yeni yayınlar arasında, Strasburger'in «Botanik ders kitabı» nın son baskısı örnek olarak gösterilebilir (Denffer, Schumacher, Mägdefrau ve Ehrendorfer 1971 : 381 ve 422).

Gerek botanik, gerek zoolojide herhangi bir sistematik birimi (üniteyi), kategoriye belirtmek üzere kullanılan «takson», dilimize 10 yıl önce tarafımızdan yapılan yayınlarla girmiştir (Demiriz 1960-61 : 2-3). Bu terim daha sonra benimsenerek, türkçe sistematik botanik literatürüne yerleşmiştir (Demiriz 1962 : 58, 1965-66 : 2-5 ve 1966 : 9-10, Baytop 1967 : 3).

Bitki sistematğinde küçük veya büyük bitki gruplarını belirten bilimsel adların herbiri bir taksondur ; *Rosales* takımı, *Rosaceae* familyası, *Rosa* cinsi, *Rosa canina* türü gibi. Takson karşılığı olarak türkçede «**soy**» terimini kullanabiliriz (Demiriz 1965-66 : 2).

Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Kodu'nun son baskısına göre taksonların yukardan aşağı doğru izledikleri sıra, ayrı bir tablo halinde verilmiştir (Code 1966 : 17, 78 ve 142). Bu tablo aynı zamanda taksonların latince, türkçe, ingilizce, fransızca ve almanca karşılıklarını da kapsamaktadır.

B İ T K İ S İ S T E M A T İ Ğ İ N D E T A K S O N L A R
Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Kodu 1966 baskısına göre

Latince	Türkçe	İngilizce	Fransızca	Almanca
Regnum vegetabile	Bitkiler alemi	Plant kingdom	Règne végétal	Pflanzenreich
Divisio ¹⁾	Bölüm	Division	Embranchement	Abteilung
Subdivisio	Altbölüm	Subdivision	Sous-embranchement	Unterabteilung
Classis	Sınıf	Class	Classe	Klasse
Subclassis	Altsınıf	Subclass	Sous-classe	Unterklasse
Ordo	Takım	Order	Ordre	Ordnung
Subordo	Alttakım	Suborder	Sous-ordre	Unterordnung
Familia	Familya	Family	Famille	Familie
Subfamilia	Altfamilya	Subfamily	Sous-famille	Unterfamilie
Tribus	Oymak	Tribe	Tribu	Tribus
Subtribus	Altoymak	Subtribe	Sous-tribu	Untertribus
Genus	Cins	Genus	Genre	Gattung
Subgenus	Altcins	Subgenus	Sous-genre	Untergattung
Sectio	Seksiyon	Section	Section	Sektion
Subsectio	Altseksiyon	Subsection	Sous-section	Untersektion
Series	Seri	Series	Série	Serie
Subseries	Altseri	Subseries	Sous-série	Unterserie
Species	Tür	Species	Espèce	Art
Subspecies	Alttür	Subspecies	Sous-espèce	Unterart
Varietas	Varyete, Çeşit	Variety	Variété	Varietät
Subvarietas	Altvaryete, Altçeşit	Subvariety	Sous-variété	Untervarietät
Forma	Form	Form	Forme	Form
Subforma	Altform	Subform	Sous-forme	Unterform

Aynı kategoriyi temsil eden taksonlar çoğunluk belirli latince sonek (suffix) lerle bitmektedir. En çok kullanılan sonekler, **takımlar için -ales**, **familyalar için -aceae** sonekleridir. Örnekler :

Takımlar için : *Ericales*

Myrtales

Rosales

Familyalar için : *Caryophyllaceae*

Lauraceae

Ranunculaceae

Türkçede özellikle **familyalar için** kullanılan **-giller** soneki yerleşmiştir ;
• **Baklagiller (Leguminosae)**, **Dutgiller (Moraceae)**, **Süsengiller (Iridaceae)** gibi.
Buna karşılık familya kategorisinin alt ve üstünde kalan taksonlar için henüz ge-

1) Bazı botanikçiler **Divisio** yerine **Phylum** terimini kullanmakta iseler de, **Phylum** 35 yıldanberi "Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Kodu" nda yer almayan bir taksondur (Demiriz 1965-66 : 19).

nellikle kullanılan birer terim yoktur. Yazımızda **takım**, **alttakım** ve **altfamilya** taksonları için uygulanmasını düşündüğümüz türkçe sonekler ilk defa teklif olunmaktadır.

Milletlerarası Botanik Nomenklatürü Koduna uygun olarak öğütlenen latince takson soneklere ile türkçe karşılıkları aşağıda topluca verilmiştir. Bu tablodan da görüleceği gibi, **takım** (ordo) lar için - *ales* soneki karşılığı - **lar** veya - **ler** kullanılması uygun olacaktır.

LATİNCE VE TÜRKÇE TAKSON SONEKLERİ

Latince sonekler

Takson	Algler <i>Algae</i>	Mantarlar <i>Fungi</i>	Kormofitler <i>Cormophyta</i>	Türkçe sonekler
Bölüm	- <i>phyta</i>	- <i>mycota</i>	- <i>phyta</i>	
Altbölüm	- <i>phytina</i>	- <i>mycotina</i>	- <i>phytina</i>	
Sınıf	- <i>phyceae</i>	- <i>mycetes</i>	- <i>opsida</i>	
Altsınıf	- <i>phycidae</i>	- <i>mycetidae</i>	- <i>idae</i>	
Takım	- <i>ales</i>	- <i>ales</i>	- <i>ales</i>	- lar, - ler
Alttakım	- <i>ineae</i>	- <i>ineae</i>	- <i>ineae</i>	- sılar, - siler, - sular, - süler
Familya	- <i>aceae</i>	- <i>aceae</i>	- <i>aceae</i>	- giller
Altfamilya	- <i>oideae</i>	- <i>iodae</i>	- <i>oideae</i>	- sıgiller, - sigiller, - sugiller, - sügiller
Oymak	- <i>ae</i>	- <i>ae</i>	- <i>ae</i>	
Altoymak	- <i>inae</i>	- <i>inae</i>	- <i>inae</i>	

Böylece takım ve familya soneklerini saptadıktan sonra, gereğinde kullanmak üzere alttakım ve altfamilyalar için de uygun sonekler düşünüyoruz. **Alttakım** ve **altfamilya** taksonlarını belirten latince - *ineae* ve - *oideae* soneklere, esas itibarile «benzeri, andıran» anlamına gelmektedir; türkçede bunların karşılıklarını kurarken - **(i) mtrak** veya - **(i) msi** (kısa şekli ile - **si**) eklerinden faydalanabiliriz. Bu eklerden türevlendirerek türkçede, **alttakımlar** için

- **sılar, - siler, - sular** veya - **süler**

altfamilyalar için

- **sıgiller, - sigiller, - sugiller** veya - **sügiller**

soneklerinin kullanılması uygun olacaktır.

Örnekler :

1. Ordo	: <i>Liliales</i>	Takım	: Zambaklar
Subordo	: <i>Liliineae</i>	Alttakım	: Zambaksılar
Familia	: <i>Liliaceae</i>	Familya	: Zambakgiller
Subfamilia	: <i>Lilioideae</i>	Altfamilya	: Zambaksıgiller

2. Ordo	:	<i>Rosales</i>	Takım	:	Güller
Subordo	:	<i>Rosineae</i>	Alttakım	:	Gülsüler
Familia	:	<i>Rosaceae</i>	Familya	:	Gülgiller
Subfamilia	:	<i>Rosoideae</i>	Altfamilya	:	Gülsügiller
3. Ordo	:	<i>Rutales</i>	Takım	:	Sedefotları
Subordo	:	<i>Rutineae</i>	Alttakım	:	Sedefotsular
Familia	:	<i>Rutaceae</i>	Familya	:	Sedefotugiller
Subfamilia	:	<i>Rutoideae</i>	Altfamilya	:	Sedefotsugiller

Botanik nomenklatürü ile ilgili ilerdeki yazılarımızda, bitki familyalarının türkçe adları üzerinde düşünce ve tekliflerimiz de yer alacaktır.

SUMMARY

The term «taxon» which was accepted for use in botanical nomenclature at the Seventh International Botanical Congress held in 1950, and has been so employed ever since. A list of all ranks of taxa in descending sequence with their Latin, Turkish, English, French and German equivalents, according to the International Code of Botanical Nomenclature. The names and endings proposed for the Turkish botanical nomenclature are discussed.

BİBLİYOGRAFYA

1. BAYTOP, A. (1967) : Farmasötik botanik. İstanbul.
2. CAMP, W. H., RICKETT, H. W. and WEATHERBY, C. A. (1947) : International Rules of Botanical Nomenclature. - Brittonia 6 (1) : 1 - 120.
3. DEMİRİZ, H. (1960-61) : Farmakobotanik (Farmasötik botanik) ders notları. İstanbul.
4. DEMİRİZ, H. (1962) : Bitkilerin sistematik ve nomenklatürü üzerinde düşünceler : I. Sistematik botanik alanında milletlerarası işbirliği (Bemerkungen zur Systematik und Nomenklatur der Pflanzen : I. Internationale Zusammenarbeit auf dem Gebiet der systematischen Botanik). - Türk Biol. Derg. 12 (2) : 53 - 60.
5. DEMİRİZ, H. (1965-66) : Bitki sistematigi II (Tohumlu bitkiler). İstanbul.
6. DEMİRİZ, H. (1966) : Genel botanik ders kitabı. İstanbul.
7. DENFFER, D. von, SCHUMACHER, W., MÄGDEFRAU, K. und EHRENDORFER, F. (1971) : Strasburger's Lehrbuch der Botanik für Hochschulen. 30. Aufl. Stuttgart.
8. International Code of Botanical Nomenclature (1952), adopted by the Seventh International Botanical Congress, Stockholm, July 1950. Utrecht.
9. International Code of Botanical Nomenclature (1966), adopted by the Tenth International Botanical Congress, Edinburgh, August 1964. Utrecht.
10. International Code of Zoological Nomenclature (1964), adopted by the XV International Congress of Zoology. London.
11. LAM, H. J. (1957) : What is a taxon? - Taxon 6 (8) : 213 - 215.
12. LANJOUW, J. (1950) : Botanical nomenclature and taxonomy. - Chronica Botanica 12 (1-2) : 1 - 88.
13. LANJOUW, J. (1951) : The Stockholm 1950 Rules of Botanical Nomenclature. - Taxon 1 (1) : 7 - 8.
14. LAWRENCE, G. H. M. (1951) : Taxonomy of vascular plants. New York.